

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده: روانشناسی و علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

(M.A)

گرایش: مردم شناسی

عنوان:

تحلیل مردم شناختی قلعه فلک الافلاک بر فرهنگ و اعتقادات و باورهای دینی
مردم شهر خرم آباد در حال حاضر

استاد راهنما:

دکتر محمدحسین فرجاد

استاد مشاور:

دکتر مجید ارائی نژاد مازندرانی

پژوهشگر:

صادق کاظمی نجف قلی

تابستان: ۱۳۹۰

تقدیم:

به همسر م «خانم فاطمه قاسمیان فرد» و فرزند نام نرگس، محمد صالح، محمد صابر که با فداکاری و صبر، زمینه ادامه تحصیل در مدارج عالی برایم فراهم کردند و باعث شوق و انگیزه در فراگیری عرصه تعلیم و تربیت شد.

تقدیم:

به روح پاک تمام شهدا و پدران و مادران زحمت کش چه آنهایی در قید حیات و چه آنهایی که دار فانی را وداع گفتند .

تقدیم:

به روح پاک خواهرم مرحومه مغفوره، معصومه کاظمی و فرزندش نوجوان ناکام حامد آبسری.

تقدیر و تشکر

پژوهش حاضر، حاصل تلاش و دقت نظر علمی استادان راهنما و مشاوره جناب آقای دکتر محمدحسین فرجاد، و آقای دکتر مجید ارائی نژاد مازندرانی و تمام کسانی که با اندیشمندی و بصیرت تام، ما را در انجام یک پژوهش علمی – فرهنگی هدایت کردند. از خداوند عزوجل طول عمر بابرکت در عرصه‌ی تعلیم و تربیت برای این دانشمندان کم نظیر در کشور خواهانم تا بتوانند سالیان سال پژوهش‌های دانشجویان را رهبری کنند.

بسمه تعالی

تعهدنامه، اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب صادق کاظمی نجف قلی دانشجوی کارشناسی ارشد مردم شناسی با شماره دانشجویی ۸۷۰۸۴۹۳۸۴۰۰ اعلام می نمایم که کلیه مطالب مندرج در پایان نامه به عنوان تحلیل مردم شناختی قلعه فلک الافلاک بر فرهنگ، باورها و انتقادات دینی مردم شهر خرم آباد در حال حاضر حاصل کار پژوهشی کتابخانه‌ای و اسنادی و مشاهده میدانی است. و بر اساس مراحل تحقیقاتی و تجزیه و تحلیل‌ها مطالب مورد نیاز پژوهش از کتب، پایان نامه‌ها، مقاله‌ها و فرهنگ مردم شناسی نهایت دقت را بکار برده و بر طبق ضوابط و رویه جاری، آنرا ارجاع داده‌ام و این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرکی هم سطح، بالاتر یا پایین تر ارائه نشده است و موضوع پژوهش بکر و جدید است. یادآوری می‌کنم چنانچه خلاف آن ثابت شود، مدرک تحصیلی‌ام توسط دانشگاه بدون کوچکترین اعتراض ابطال گردد.

تاریخ ۱۳۹۰/۰۶/۳۰

بسمه تعالی

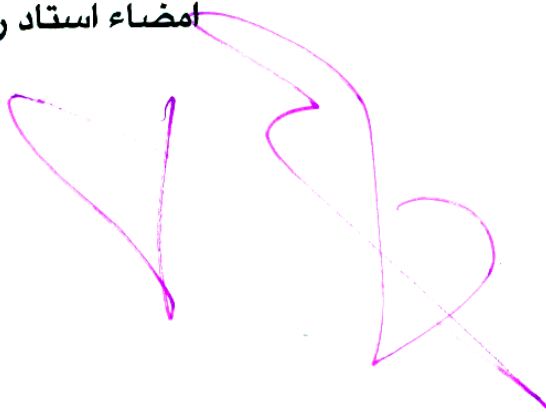
در تاریخ: ۹۰/۶/۳۰

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای صادق کاظمی نجف قلی از پایان نامه خود دفاع نموده

و با نمره ۱۹ به حروف نوزده و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

دکتر محمد صمدی فرجاد

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی- واحد تهران مرکزی

این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است دانشکده: روانشناسی و علوم اجتماعی

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی کد واحد: ۱۰۱ کد شناسایی پایان نامه:

عنوان پایان نامه: تحلیل مردم شناختی قلعه فلک الافلاک بر فرهنگ، باورها و اعتقادات دینی مردم شهر خرم آباد در حال حاضر

نام و نام خانوادگی دانشجو: صادق کاظمی نجف قلی تاریخ شروع: ۱۳۸۸/۱۲/۱۸

شماره دانشجویی: ۸۷۰۸۴۹۳۸۴۰۰ تاریخ اتمام پایان

نامه: ۱۳۸۹/۱۲/۱۶

رشته تحصیلی: مردم شناسی

استاد/ استادان راهنما: دکتر محمد حسین فرجاد استاد مشاور: دکتر مجید ارائی نژاد مازندرانی

تهران خ پاسداران شبستان یکم پلاک شماره ۲۶ تلفن: ۰۹۱۲۳۲۷۰۰۲۰

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روشهای اجرا و نتایج بدست آمده)

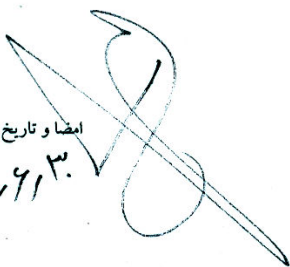
هدف این پژوهش بررسی مردم شناختی فرهنگ، اعتقادات و باورهای دینی است که در ارتباط با قلعه فلک الافلاک شهر خرم آباد وجود دارد و سعی شده است تا به یک دید مردم شناسانه این مقوله مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. نحوه کسب اطلاعات روش میدانی و مشاهده اسنادی (مشاهده غیر مستقیم) شامل استفاده از کتب، مجلات، آرشیو، مقالات و پایان نامهها و فیش برداری به روش اسنادی و کتابخانه‌ای

روش پژوهش: مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و نیز تحقیق میدانی از طریق پرسش و پاسخ و مشاهده می‌باشد.

نتیجه کلی: قلعه‌ها (شهرها) با جمع شدن و سکونت دائمی مردم آنها بر اساس باورها و اعتقادات دینی و بومی خود که جزء لاینفک میراث معنوی و فرهنگی در هر جامعه‌ای هستند، بوجود آمده‌اند و این باورها سینه به سینه، نسل به نسل بر زندگی فردی و اجتماعی مردم تأثیر بسزایی داشته‌اند و دارای کارکردهای بیشماری از جمله، فرهنگی، مذهبی، سیاسی، اقتصادی، آموزشی و پرورشی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی: باورها، آیین‌ها، فرهنگ‌ها و اعتقادات

امضا و تاریخ
۱۳۹۰/۶/۳۰

■ نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش دانشگاه مناسب است؟

] نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش دانشگاه مناسب نیست؟

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	-مقدمه
۶	بخش اول: کلیات پژوهش
	فصل اول
۷	بیان مسأله
۸	اهمیت تحقیق موضوع
	فصل دوم
۱۰	۱-۲: هدف‌های پژوهش
۱۱	۲-۲: روش پژوهش
۱۲	۳-۲: ابزار پژوهش
۱۲	۴-۲: سؤال پژوهش
	فصل سوم:
۱۳	۱-۳: پیشینه پژوهش
۱۵	وصف نامدار حزین لاهیجی در باب قلعه
۱۷	۲-۳: نتیجه‌گیری
۲۱	۳-۳: ضرورت پژوهش
۲۳	۴-۳: مشکلات پژوهش
۲۴	مکاتب نظری
۲۵	۱- مکتب شیکاگو
۲۶	۲- مکتب تکامل گرایی اولیه
۲۶	نظریه تکامل فرهنگی
۲۷	نقش داروین در مکتب تکامل فرهنگی

۲۸	تحلیل باورها و آداب و رسوم مردم شهر خرم‌آباد براساس نظریه تکامل فرهنگی
۳۰	مخالفان نظریه تکامل فرهنگی
۳۱	اصول نظریات مکتب تکامل فرهنگی بر اسس برخی از پیروان آن
۳۶	اعتقاد به باورها و نیروهای ماوراء الطبیعه
۳۸	۳- نظریه اشاعه فرهنگی
۴۳	۴- مکتب کارکردگرایی
۴۵	مفهوم کارکرد
۴۷	اصول کارکرد گرایی
۴۹	اگرست کنت و مراحل سه گانه تفکر
۵۲	تعریف مفاهیم
۵۲	بعد فرهنگی
۵۴	بخش کشاورزی
۵۵	بخش باورها و سنت‌ها
	بخش اقوام
	بخش مراسم عروسی
	بخش سیاه چادر
۵۷	بخش شکار
۵۷	بخش پخت نان و آسیاب دستی
۵۷	بخش نمدمالی
۵۷	جاجیم بافی
۵۸	گلیم بافی
۵۸	بخش مراسم چمر
۶۰	بخش دوم

فصل دوم: اوضاع تاریخی شهر خرم آباد

قلعه فلک الافلاک بعنوان يك ميراث فرهنگي و طبيعي

۶۱	۲-۱- موقعیت طبیعی لرستان
۶۲	ناهمواری های استان لرستان
	ویژگی های زمین شناسی
۶۳	اشکال ناهمواریها
۶۴	نواحی کوهستانی
۶۴	نواحی کوهپایه ای
۶۵	دشت ها
۶۵	دشت مهم کره گاه خرم آباد
۶۶	دشت جایدر خرم آباد
۶۶	۲-۱-۲- موقعیت طبیعی خرم آباد
۶۶	۲-۱-۳- کوههای مرکزی خرم آباد
۶۸	- کوه هشتاد پهلوی - کوه بافته - سفید و کمر سیاه
۶۹	۲-۱-۵- پوشش گیاهی شهر خرم آباد
۷۱	۲-۱-۵-۱- جنگل های بلوط
۷۱	۲-۱-۱-۲- جنگل های بادام کوهی و کلابی وحشی
۷۳	۳-۱-۲-۳- گیاهان طبیعی کتیرا- صمغ زرد
۷۳	مازوج
۷۴	گیاهان معطر
۷۴	۲-۱-۶- درختان مقدس
۷۵	- درخت کیکم

۷۵	- درخت بادام کوهی
۷۶	۷-۵-۱-۲- گیاهان دارویی مقدس اسفند(اسپند)
۷۷	اسپند در لغت نامه دهخدا
۷۷	اسپند در طب سنتی طبیبان
۷۸	- قداست اسپند
۷۸	اسپند در کلام معصومین
۷۹	اسپند در فرهنگ ایران
۷۹	کارکرد اسپند در فرهنگ مردم خرم آباد
۸۱	خال گذاری اسپند
۸۲	ورد اسپند
۸۳	۷-۵-۲: آب و هوای لرستان
۸۴	۱-۷- تأثیر توده های هوا در لرستان
۸۴	فصل گرم سال
۸۴	فصل سرد سال
۸۵	تقسیم بندی آب و هوایی استان لرستان
۸۵	۱- ناحیه نیمه خشک و سرد کوهستانی
۸۶	۲- ناحیه نیمه خشک و معتدل مرکزی
۸۷	۳- ناحیه گرم و خشک جنوبی
۸۸	رودها(سزار، سیمره، دره دزدان، کشکان، رودخانه خرم آباد)
۸۹	پل ها
۹۰	پرندگان
۹۱	- زیست گاههای عمده ی حیات وحش

۹۲	- کشاورزي
۹۳	- دامداري و مرغداري
۹۵	- صنايع دستي
۹۵	- صنايع مواد غذايي
۹۵	- كارخانه نخ و ريسندگي پارسيلون
۹۶	- كارخانه يخچال سازي
۹۶	- صنايع ماشين سازي
۹۷	فصل دوم: اوضاع تاريخي شهر خرم آباد
۹۸	۱-۲-۲- پيشينه تاريخي قلعه در ايران
۱۰۰	۲-۲-۲- الف: قلاع كو هستاني.
۱۰۱	۳-۲-۲- ب: قلاع جلگه اي
۱۰۲	۴-۲-۲- پيشينه تاريخي قلعه در لرستان
۱۰۴	۵-۲-۲- موقعيت جغرافيايي قلعه فلك الافلاك
۱۰۵	۶-۲-۲- وجه تسميه قلعه
۱۰۶	۷-۲-۲- تاريخ پيدايش قلعه
۱۰۸	۸-۲-۲- دلايل ساخت قلعه
۱۱۰	۹-۲-۲- پيوسنگي قلعه با شهر شاپور خاست و خرم آباد
۱۱۲	۱۰-۲-۲- پل شاپوري (پل شكسته)
۱۱۳	۱۱-۲-۲- مناره آجري و سنگ نيشته
۱۱۴	۱۲-۲-۲- همجواري قلعه با گرداب سنگي «گردوير دينه»
	فصل سوم:
۱۱۵	۳-۲-۲- قلعه فلك الافلاك به عنوان يك ميراث فرهنگي و طبيعي جهان
۱۲۱	۱-۳-۲-۲- مفاهيم و تعاريف ميراث فرهنگي و طبيعي

۱۲۱	۱- مناظر طبیعی
۱۲۱	۲- مأموریت کنوانسیون میراث جهانی یونسکو
۱۲۱	۳- شرایط انتخاب يك اثر به عنوان میراث جهانی
۱۲۲	۴- زیست بوم گیاهان و جانوران در باور و فرهنگ مردم خرم آباد
۱۲۵	۵- تعداد اثرات طبیعی و فرهنگی در فهرست میراث جهانی
۱۲۵	بخش ۳- ساختارهای فرهنگی و اعتقاید مردم شهر خرم آباد
۱۲۷	۳-۱-۱- فصل اول: چگونگی برگزاری آیین ها و باورها
۱۲۸	۳-۱-۲- خانواده و خویشاوندی
۱۲۹	۳-۱-۳- اشکال مختلف خانواده
۱۳۱	۳-۱-۴- مفهوم ازدواج
۱۳۱	۳-۱-۵- مفهوم کارکرد ازدواج
۱۳۳	۳-۱-۶- خواستگاری
۱۳۵	۳-۱-۷- سن قانونی برای ازدواج
۱۳۵	۳-۱-۸- شیربها
۱۳۶	۳-۱-۹- جهیزیه
۱۳۶	۳-۱-۱۰- میان ژاژ
۱۳۷	۳-۱-۱۱- زُماچران
۱۳۸	۳-۱-۱۲- سرقیبی
۱۳۸	۳-۱-۱۳- مراسم عقد
۱۳۸	۳-۱-۱۴- مهریه
۱۳۹	۳-۱-۱۵- خنابندان
۱۴۰	۳-۱-۱۶- عروسی یا «بُوی برون»
۱۴۱	۳-۱-۱۷- باون بُوئی

۱۴۲	۱۸-۱-۳- مراسم آتش دندان در آوردن کودک
۱۴۳	فصل دوم: تأثیرگذاری عقاید و باورهای مذهبی بر مردم شهر خرم آباد
۱۴۳	۱۴-۲-۳- آیین ها و آداب اجتماعی
۱۴۳	۲-۲-۳- امامزاده
۱۴۳	۳-۲-۳- باورها
۱۴۴	۴-۲-۳- حاجت
۱۴۴	۵-۲-۳- زیارت
۱۴۴	۶-۲-۳- قربانی
۱۴۴	۷-۲-۳- مکان مقدس
۱۴۴	۸-۲-۳- نذر
۱۴۵	۹-۲-۳- دین و مذهب
	شناخت ادیان مورد پرستش
۱۴۶	۱- ادیان ابتدایی
۱۴۶	۲- ادیان قدیم
۱۴۶	۳- ادیان متکامل
۱۴۷	اصول توتمیسم
۱۴۸	- اعتقاد به توتم
۱۴۸	- اعتقاد به نیروی مانا
۱۴۸	- اعتقاد به تابو
۱۴۹	- کارکردهای زیارت
۱۵۱	- شناخت امام زادگان
۱۵۳	- زید ابن علی (ع)
۱۵۴	- توصیف مکان امام زاده

- ۱۵۸ - آیین ها و باورهای زائرین امام زاده زیدبن علی (ع)
- ۱۶۱ - سفره های نذری (سفره حضرت رقیه (س)، سفره ابوالفضل(ع))
- ۱۶۲ - نذورات:
- ۱۶۲ - نذر فرزند یکدانه
- ۱۶۳ - نذر پول
- ۱۶۳ - نذر لوازم
- ۱۶۳ - نذر شمع
- ۱۶۴ - نذر قفل سبز
- ۱۶۴ - نذر پارچه سبز
- ۱۶۵ - نذر نفرین کردن دشمن
- نذر آجیل مشکل گشا
- نذر شیرینی و شکلات
- ۱۶۷ - حنا گرفتن
- ۱۶۸ - گرو گرفتن
- ۱۶۸ - آیین چهل منبر
- ۱۶۹ - دخیل بستن بیمار به ضریح
- ۱۶۹ - برگزاری اعیاد و عزاداری های مذهبی
- ۱۷۰ - اعمال ناثواب
- ۱۷۱ - ۱۳-۲-۳- امام زادگان دوبرادران
- ۱۷۲ - ۱۴-۲-۳- توصیف مکان امام زاده
- اعتقاد و باورهای مردم خرم آباد نسبت به قلعه
- کارکرد رنگ لباس در فرهنگ تعزیه خوانی
- یاخته های تصویری

۱۷۳	۱۵-۲-۳- آیین های مربوط به امام زادگان دو برادران
۱۷۴	۱۶-۲-۳- امام زاده عبدالله «شازه عبدالله»
۱۷۴	۱۷-۳-۳- معماری بنا
۱۷۶	۱۸-۲-۳- آیین ها و باورها
۱۷۷	درختان مقدس:
۱۷۹	تجزیه و تحلیل یافته ها بر اساس نظریات منسان شناسی
۱۸۱	قربانی کردن:
۱۸۳	نقش خروس در باورهای مذهبی مردم خرم آباد
۱۸۷	بانگ خروس و ماه رمضان در خرم آباد
۱۸۷	اعتقاد و باورهای مردم شهر خرم آباد نسبت به قلعه
۱۸۷	زندان
۱۸۸	تعزیه خوانی
۱۸۸	تعزیه
۱۹۰	یافته تصویری
۱۹۲	کارکرد رنگ لباس در تعزیه
۱۹۴	ترانه های لری
۱۹۵	خاطرات خوش شب نشینی (شب یلدا)
۱۹۸	دعانویسی
۱۹۹	چشم زخم
۲۰۰	آیین چمر
۲۰۴	اعتقاد به جن و موجودات ماورایی
۲۰۷	آیین سنتی خود را به گل آغشته کردن در روز عاشورا
۲۰۸	اعتقاد به آنیمیزم در قلعه

۲۱۰	اعتقاد مذهبی به آب چشمه گلستان
۲۱۰	نظرگیری
۲۱۱	کارکردها
	کارکردهای مذهبی-سیاسی-اقتصادی-اجتماعی
۲۲۴	کارکردهای تاریخی-هنری-آموزشی-روانی
۲۲۷	تعریف مفاهیم مسکن-راه-زبان-مهاجرت-نژاد-خط
۲۲۸	قلعه فلک الافلاک و نوروز
۲۲۹	کارکرد زمان در قلعه
۲۳۰	رسم آیین عمده چهارشنبه سوری
	نحوه‌ی انجام مراسم نوروزی در خرم‌آباد
۲۳۲	دو عنصر مهم در روز نوروز
۲۳۳	کارکرد نوروز
	بخش چهارم
۲۳۵	ساختار معماری قلعه
۲۳۶	ساختار کلی و بیرونی قلعه
۲۳۸	ساختار درونی قلعه
۲۳۸	باروی دوازده برجی
۲۴۰	نتیجه‌گیری از معماری قلعه
۲۴۱	تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۲۴۲	(نتیجه‌گیری کلی)
۲۵۷	منابع

چکیده

هدف این پژوهش بررسی مردم‌شناختی فرهنگ، اعتقادات و باورهای دینی مردم شهر خرم آباد در حال حاضر است که در ارتباط با قلعه فلک الافلاک وجود دارد و سعی شده است تا با یک دید مردم‌شناسانه این مقوله مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. نحوه‌ی کسب اطلاعات روش میدانی و مشاهده‌ی اسنادی غیر مستقیم و مشاهده غیر مستقیم شامل استفاده از کتب، مجلات، آرشیو، مقالات و پایان‌نامه‌ها و فیش برداری به روش کتابخانه‌ای.

نتیجه کلی: قلعه‌ها (شهرها) با جمع شدن و سکونت دائمی مردم آن هم بر اساس فرهنگ باورها و اعتقادات دینی و بومی منحصر به خود که جزء لاینفک میراث معنوی و فرهنگی در هر جامعه‌ای هستند به وجود آمده‌اند و این باورها به خاطر انتقال سینه‌به‌سینه، نسل‌به‌نسل بر زندگی فردی و اجتماعی مردم تأثیر به‌سزایی داشته‌اند و دارای کارکردهایی بی‌شماری از جمله، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی و سیاسی و آموزشی و پرورشی که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند. علاوه بر عناصر هم‌وجود اماکن مقدس مذهبی مثل مکانهای مقدس امامزاده‌ها انواع نذری‌ها وجود درختان مورد تکریم و نحوه‌ی انجام جشن‌ها و آئین‌های بومی و محلی بر اهمیت موضوع افزوده است.

بخش اول:

کلیات پژوهش

۱- فصل اول

۲- فصل دوم

فصل اول:

«مقدمه»

پژوهشی که در حال حاضر انجام گرفته، براساس اهداف تحقیق انجام گرفته و تأثیرگذاری قلعه بر فرهنگ و باورها و اعتقادات مردم شهر خرم آباد را به تفسیر می‌کشد. ابتدا معنای لغتی فرهنگ را تعریف نموده و آن عبارت اینکه، فرهنگ از دو جزء یعنی «فر» و «هنگ» تشکیل شده است. «فر» به معنای شکوه، جلال، جاه و مرتبه مقام والا تعریف شده و «هنگ» به معنای پیش‌برنده، جلو برنده، بالابرنده تعریف شده است. در مجموع یعنی کشش به سمت «تعالی» می‌توان فرهنگ را عبارت از مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی انسانها در طول زمان و تداوم نسل‌ها در مکانهای مخصوص تعریف کرد. فرهنگ دارای دو جنبه است: یکی جنبه معنوی مانند ادبیات، اساطیر، آداب و رسوم، باورها و آیین‌ها دوم جنبه مادی در واقع همان تمدن است و عبارت است از مجموعه دستاوردهای مادی انسان‌ها مانند معماری، صنعت، اشیاء. علاوه بر این تعاریف نحوه انجام تحقیق میدانی (مشاهده مستقیم) و در کنار آن تحقیق کتابخانه‌ای (غیر مستقیم) در انجام پژوهش از قوانین و قواعدی پیروی می‌کند که به تناسب زمان و مکان و نیز بنا به روشهایی که محقق در ضمن عمل به کار می‌گیرد، تفاوتهایی را نشان می‌دهد، ویژگیهای هر علم و به خودی خود محقق را به سوی روشهایی هدایت می‌کند که گاه به تناسب نوع کار، دارای تفاوتها و شباهتهای بسیار با سایر علوم است. از این جهت نمی‌توان همه عوامل موجود در یک پژوهش را، چنانکه برخی به آن معترفند، به همان شکل و یا همان مراتب ذهنی و جامعیتی که در آن هست، در